

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING QIZIQISH VA QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH

Do'smuradova Zarifa Irnazarovna

Jizzax viloyati G'allaorol tumani

55 - maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashning psixologik usullari hamda ularning shaxsiy rivojlanishidagi ahamiyati yoritilgan. Boshlang'ich ta'lim davri bolalarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va iste'dodlarini aniqlash uchun eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Maqolada kuzatish, suhbat, psixologik diagnostika, testlar va ijodiy faoliyat orqali bolalarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: qiziqish, qobiliyat, kichik maktab yoshi, psixologik diagnostika, kuzatish, test, iste'dod, motivatsiya, individual yondashuv, shaxs rivojlanishi.

KIRISH

Kichik maktab yoshi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalarda bilim olishga qiziqish, yangi faoliyat turlarini o'zlashtirishga intilish va turli qobiliyatlarning dastlabki belgilari namoyon bo'la boshlaydi. Shu sababli bolalarning qiziqish va qobiliyatlarini o'z vaqtida aniqlash ularning kelgusidagi muvaffaqiyatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Qiziqish shaxsning ma'lum bir faoliyat yoki predmetga bo'lgan barqaror intilishidir. Qobiliyat esa insonning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarish imkoniyatini belgilovchi individual-psixologik xususiyatlar majmuasidir. Har bir bolaning qiziqishi va qobiliyati o'ziga xos bo'lib, ularni to'g'ri aniqlash individual yondashuvni taqozo etadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning qiziqishlarini aniqlashning eng samarali usullaridan biri kuzatish metodidir. O'qituvchi va psixolog bolaning darsdagi faolligi, o'yin jarayonidagi xatti-harakati, muloqoti va muayyan faoliyatga bo'lgan munosabatini kuzatish orqali uning qiziqishlarini aniqlashi mumkin.

Suhbat metodi ham bolalarning ichki qiziqishlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Bola bilan samimiy muloqot qilish, uning sevimli mashg'ulotlari, orzulari va kelajakdagi maqsadlari haqida suhbatlashish uning qiziqish doirasini aniqlashga yordam beradi. Psixologik testlar va diagnostik metodikalar qobiliyatlarni baholashning samarali vositalaridan biridir. Maxsus testlar orqali bolalarning intellektual, ijodiy, mantiqiy va kommunikativ qobiliyatlari aniqlanadi. Diagnostika

natijalari bolalarning individual rivojlanish dasturini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ijodiy faoliyat ham qobiliyatlarni aniqlashning muhim usullaridan biridir. Rasm chizish, she'r yozish, musiqa, sport va konstruktorlik mashg'ulotlari orqali bolalarning iste'dodi va qiziqishlari yaqqol namoyon bo'ladi. Shu sababli bolalarni turli to'garak va tadbirlarga jalb qilish ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ota-onalarning kuzatuvlari ham qobiliyatlarni aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Ota-onalar farzandlarining kundalik faoliyatini yaxshi bilganliklari sababli ularning qiziqishlari va iste'dodlari haqida qimmatli ma'lumotlar bera oladilar. Oila va maktabning hamkorligi bolaning individual imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam beradi. Qiziqish va qobiliyatlarni o'z vaqtida aniqlash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, motivatsiyasini kuchaytiradi va kelgusidagi ta'lim yo'nalishini to'g'ri belgilashga yordam beradi. Shuningdek, bu jarayon bolaning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy kamolotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Biz o'quvchilarni qobiliyatlari va qiziqishlari bilan mutanosiblik masalasini psixologik tadqiq etishda dastlab o'quvchilarning kasb bo'yicha tasavvurlarini tahlil qilishga e'tibor qaratdik. Mazkur vazifani amalga oshirishda maqsadida tadqiqot ishlari olib bordik Boshlang'ich sinf o'quvchilarning intellektual qobiliyat turlari bo'yicha tana-kinestetik va ekzistensial yoki ma'naviy qobiliyat yo'nalishda yuqori ko'rsatkich natijalarni egallan bo'lib ushbu yo'nalish bo'yicha o'quvchilarning shaxs sifatida ijobiy xislatlarga ega, ammo unchalik faol emaslar. O'quvchilarni qobiliyatni aniqlash natijalariga asosan kichik maktab yoshi o'quvchilarda musiqiy qobiliyat hamda ko'rish qobiliyat yo'nalishdagi qobiliyatlar yaqqol namoyon bo'lgan. Natijalar tahliliga ko'ra boshlang'ich sinf o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari asosan ularda "odam-odam" va "odam-badiy obraz" tipga mansubligi aniqlangan bo'lsada, ularda tabiiy va aniq fanlarga, xususan, matematikaga nisbatan qiziqishlari sustroq ekanligi ko'rsatilgan.

Ta'kidlash lozimki qiziqishlar shaxs tuzilmasining tarkibiy qismlaridan biri ekanligini inobatga olinsa, tahlil natijalar asosan o'quvchilarning qobiliyatlari bilan kasbiy shakllanishi jarayonidagi qiziqishlari orasida o'zaro moslik tarkib topmagan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qobiliyati va kasbiy qiziqishlari bilan faoliyat yo'nalishlarining barcha jabhalari o'rtasida manfiy bog'lanish aniqlangan, bu kasb tanlashda o'quvchilarning yo'l qo'yadigan kamchiliklarini bartaraf etishga, kasb tanlash va kasbiy shakllanish jarayonlarini optimallashtirishga yordam beruvchi psixologik omillarni inobatga olish kerakligini anglatadi.

Kichik maktab yoshdagi o'quvchilarning qobiliyatlarini diagnostika qilish o'quvchilarga o'z shaxsiy va kasbiy qobiliyatini to'g'ri belgilashlariga, har bir o'quvchining shaxsiyatini adekvat baholash, qobiliyat va qiziqishlarini aniqlash, ular o'rtasidagi mutanosibliklarga e'tibor qaratish kichik yoshdagi o'quvchilarning

psixologik xususiyatlarini chuqur bilish asosida ularning har biri bilan konstruktiv munosabatlar o'rnatish imkonini beradi hamda ular o'qitish samaradorligini oshirish maqsadida qo'llanilishi mumkin. Pedagoglar o'quvchilar qobiliyati, qiziqishlarini aniqlab, undan o'z darslarida foydalanishi kerak ekanlik xulosasini beradi. Kichik maktab yoshi o'quvchilarining qobiliyatlar va qiziqishlarini aniqlash va natijalarni tahlil qilish uzluksiz hamda bir-birini to'liq izchilligini taqazo etadigan jarayonligini xisobga olib, ushbu jabhalarning har biri yuzasidan ilmiy izlanishlarga doimo zarurat tug'iladi. F.A.Gallning fikricha, odamning hamma qobiliyatlari "aql" va "qobiliyat" sifatlari miya yarim sharlarida o'zining maxsus qat'iy markazlariga ega, ya'ni busifatlarining taraqqiyot darajasi miya tegishli qismlarining miqdoriga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Shuning uchun odamning kalla suyagiga bir qarash yoki boshidagi do'mboqchalarni shunchaki paypaslab ko'rish orqali go'yo odamning qobiliyatlarini aniqlasa bo'ladi. O'z tadqiqotlarida rus psixologi A. G. Kovalev qobiliyatning tabiati va tashxis qilish yo'llarini tekshirishga muvaffaq bo'lgan.

M.G.Davletshin texnikaviy qobiliyat ustida tadqiqot ishlari olib borgan yetakchi mutaxassisdir. U texnikaviy qobiliyat deganda shaxsning individual psixik xususiyatlaridan tuzilgan shunday o'ziga xos birikmalarni tushunadiki, u shaxsning texnikaviy faoliyatiga yaroqlilik darajasini va u bilan muvaffaqiyatli ravishda shug'ullana olishini aniqlaydi. Kichik maktab davri 6-7 yoshdan 9-10 yoshgacha davom etadi. Bu davrda bola maktab o'quvchilariga quyiladigan turli talablar bilan tanishadi, fan asoslarini o'rganish uchun biologik va psixologik jihatdan tayyorlanadi. Uning psixikasi bilim olishga etadigan darajada rivojlanadi. Shu yoshdagi bola idrokining utkirligi, ravshanligi, sofliqi, aniqligi, o'zining qiziquvchanligi, ishonuvchanligi, xayolining yorkinligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurining yakkolligi bilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Maktab ta'limiga tayyorlanayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli barkaror bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi. Bolaning maktabga borishi, uning psixologik rivojlanishi va shaxs bo'lib shakllanishidagi o'rni nixoyatda katta. Bola o'quv faoliyatida o'qituvchi rahbarligida inson ongining turli asosiy shakllarining mazmunini egallaydi va insoniy an'analar asosida harakat qilishni o'rganadi. O'quv faoliyatida bola o'z irodasini o'quv maqsadlariga erishish uchun mashk kildiradi. O'quv faoliyati boladan nutq, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini talab etgan holda, bola shaxsi rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi. Birinchi bor maktabga kelgan bola o'z atrofdagilari bilan psixologik jihatdan yanga munosabat tizimiga o'tadi. U hayotining tubdan o'zgarganini, unga yangi majburiyatlar, nafaqat, har kuni maktabga borish, balki o'quv faoliyati talablariga buysunish ham yuklatilganligini xis eta boshlaydi. Oila a'zolarining bola o'quv faoliyati, yutuklari bilan qiziqayotganligi, shuningdek, uni nazorat qilayotgailigi, unga qilinayotgan yangi muomala, munosabat

uning ijtimoiy mavkei o'zgarganligini tula xis . Etishiga, o'ziga nisbatan munosabatining o'zgarishiga asos bo'ladi, Kattalar bolalarni amaliy jihatdan o'z vaqtlarini to'g'ri taksimlash borasida yaxshi o'qish, o'ynash, sayr qilish va boshqa narsalar bilan shug'ullanishga urgatadilar. Demak, oilada bola u bilan hisoblashadigan, maslaxatlashadigan yangi bir urinni egallaydi. O'quvchining maktabdagi muvaffaqiyati uning keyingi psixik rivoji va shaxsining shakllanishida to'liq ijobiy asos bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash ularning shaxsiy va intellektual rivojlanishini ta'minlashning muhim shartidir. Kuzatish, suhbat, psixologik testlar va ijodiy faoliyat kabi usullar bolalarning individual imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi. Oila, maktab va psixologning hamkorligi orqali har bir bolaning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. Nishonova Z.T. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent, 2017.
5. Howard Gardner. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York, 1983.
6. Jean Piaget. The Psychology of the Child. – New York, 1969.
7. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
8. UNESCO. Education and Child Development. – Paris, 2021.